

Таким чином, найбільш поширеною точкою зору є така: дитина – особа віком до 18 років, якщо ж вона набуває повної дієздатності до досягнення нею повноліття, відповідно до ЦК України, це не є підставою для виключення даної особи з категорії «дитина».

В цілому фахівці в галузі сімейного права, і зокрема, А. М. Нечаєва відмічають, що терміни «дитина», «діти», «неповнолітній» тотожні [13, с.245]. Застосування в літературі та законодавстві постійно слова «дитина» до осіб різного віку викликало необхідність його конкретизації: дитина, яка не досягла чотирнадцяти років, дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, неповнолітня дитина, повнолітня непрацездатна дитина». Зокрема ст. 6 Сімейний кодекс України (далі – СК України) вперше дає роз'яснення щодо цього питання: правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття; малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Тож цілком слушне правило, що неповнолітньою вважається дитина віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [4, ст. 135].

У ч. 2 ст. 6 СК України діти за віком поділені на дві групи. На думку З. В. Ромовської, правильним є те, що дитина у віці до 14 років названа малолітньою [17, с. 326]. Не можна беззаперечно погодитися з положеннями ч. 2 ст. 6 СК України стосовно поділу дітей на малолітніх і неповнолітніх, адже, на думку Л. А. Ольховик, і малолітня особа є неповнолітньою [14, с. 9].

Таким чином, неповнолітніми в контексті розглядуваної теми визнаються особи – малолітні у віці до 14 років, та неповнолітні – у віці до 18 років. Тому обов'язок утримувати неповнолітню дитину – це моральне, матеріальне й найважливіше правове зобов'язання батьків. За загальним правилом цей обов'язок виникає у батьків з моменту народження дитини й припиняється у випадку досягнення дитиною повноліття або в разі смерті батьків чи дитини. Конвенція про права дитини визначає право кожної дитини на рівень, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини [1, с. 76]. В контексті цього положення у межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини, на батьків або інших осіб, які виховують дитину, покладається обов'язок надати таке утримання. Дане положення знайшло своє закріплення в ч. 2 ст. 51 Конституції України, де вказано, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття [2, ст. 141].

Цей природний і водночас юридичний обов'язок батьків не завжди виконується ним добровільно. Причинами цьому можна назвати ослаблення соціального контролю за поведінкою людини, безробіття, пияцтво, наркоманію, що призвели до зростання кількості дітей, забутих своїми батьками, котрі або взагалі не утримують дітей, або їх участь у цьому є мінімальною, часто навіть символічно [18, с. 9].

Проблеми виконання аліментних зобов'язань викликають сьогодні загальне занепокоєння, про що свідчить кількість дітей, які залишилися без матеріального забезпечення. Актуальним питанням аліментних відносин в науці сімейного права є та обставина, що законодавець не розрізняє поняття «утримання» та «аліменти», уживаючи їх як синоніми (ст.ст. 75, 78 СК України). При цьому в літературі з сімейного права аліменти розглядаються переважно як матеріальна допомога, що надається в силу закону подружжю, дітям, родичам, своякам, фактичним вихователям (вихованцям). Ця допомога може надаватися як у добровільному, так і в примусовому порядку. Ще в середині ХХ ст. О. С. Іоффе, не виходячи за межі буквального розуміння терміну «аліменти» (лат. *alimentum* – харчі, утримання), пов'язував з даним поняттям будь-які правовідносини, пов'язані із наданням будь-якій особі утримання [11, с. 208]. Щоб не виникало плутанини з іншими зобов'язаннями, закон та юридична наука застосовують термін «аліменти» у спеціальному, технічному значенні, позначаючи цим терміном лише утримання, яким один громадянин зобов'язується забезпечувати іншого в силу існуючих між ними сімейних відносин. Виходячи з положень ст.ст. 181, 182 СК України, законодавець не розрізняє понять «утримання» та «аліменти», уживаючи їх як синоніми. Зокрема, аліментне зобов'язання батьків по утриманню своїх дітей розглядається як правовідношення, в силу якого батьки зобов'язуються робити це, спираючись на сукупність юридичних фактів, одним з яких є факт походження дитини від

є матеріально забезпеченими. Крім того, аліменти повинні присуджуватись з кожного з них окремо, оскільки обов'язок по утриманню внука є їхнім індивідуальним, а не солідарним обов'язком [16, с. 490]. Так, згідно зі статтею 265 СК України баба, дід зобов'язані утримувати своїх малолітніх, неповнолітніх внуків, якщо у них немає матері, батька або якщо батьки не можуть з поважних причин надавати їм належного утримання, за умови, що баба, дід можуть надавати матеріальну допомогу. А обов'язок щодо утримання малолітніх, неповнолітніх братів та сестер обумовлений відсутністю у них батьків, чоловіка, дружини або відсутністю у цих осіб можливості надання допомоги дітям. В даному випадку слід враховувати положення ч.2 ст. 272 СК України, яка встановлює, що у випадку пред'явлення позову не до всіх зобов'язаних осіб, а лише до деяких із них, розмір аліментів визначається з урахуванням обов'язку всіх зобов'язаних осіб надавати утримання. Проблемним аспектом вказаного питання залишається відсутність роз'яснення Пленуму Верховного Суду України стосовно дій суду у тих випадках, коли у малолітньої дитини є баба, дід та повнолітні брати та сестри. Адже за таких умов визначити, хто з них повинен надавати допомогу дитині у першу чергу, доволі складно, особливо з огляду на неврегульованість цього питання у СК України.

Підтримуємо пропозицію В. В. Єфременко щодо доцільності визначити судом за таких умов коло осіб, зобов'язаних сплачувати аліменти, та залучити їх до участі у процесі [10]. Одночасно суд міг би роз'яснити особі, яка пред'явила позов, її право заявити клопотання про розширення кола відповідачів у такому процесі. Видається, що такі дії суду не порушують принципу диспозитивності, а лише сприятимуть підвищенню ефективності захисту законних інтересів дітей.

Не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини і особа, яка позбавлена батьківських прав. Одночасно з вирішенням питання про позбавлення батьківських прав суд може на вимогу позивача або з власної ініціативи вирішити питання про стягнення аліментів на дитину. В законодавстві існує застереження лише з приводу смерті одного з батьків – в такому випадку до спадкоємців ні за законом, ні за заповітом аліментний обов'язок перейти не може. Складна ситуація також із отриманням аліментів, якщо батьки не перебувають у шлюбі між собою. За такої обставини особа повинна звернутися із позовом про визнання батьківства та заявити клопотання про проведення генетичної експертизи на предмет встановлення батьківства. Якщо після її проведення підтвердиться батьківство, то цивільному чоловіку, довести протилежне буде важко, а дана особа зможе претендувати на отримання аліментів на дитину. Невиконання обов'язку батьків по утриманню дітей зумовлює настання сімейно-правової відповідальності. І тому при злісному ухиленні батьків від сплати аліментів на утримання дітей, вони підлягають притягненню до кримінальної відповідальності за ст. 164 Кримінального кодексу України [5]. Однак на практиці досить складно довести, що батько чи мати злісно ухиляються від сплати аліментів. Пояснюється це тим, що при демократизації суспільних відносин на громадян не покладається обов'язок працювати, тому деякі батьки посилаються на те, що вони не можуть знайти роботу і не виконують своїх обов'язків, а при відсутності в них майна навіть державні виконавці не здатні виконати рішення суду про примусове стягнення з них аліментів. Це ще одна прогалина нашого законодавства, особлива складність вирішення питання про стягнення аліментів виникає тоді, коли мова йде про «заробітну платню в конверті».

Стаття 164 Кримінального кодексу України регулює питання ухилення від сплати аліментів на утримання дітей та встановлює такі види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи та обмеження волі. Оскільки вказані санкції стосуються аліментодавця, можна передбачити, що навіть у випадку їх застосування, інтереси дитини залишаються порушеними, а матеріального утримання вона не отримує. Адже:

- при сплаті штрафу та при виправних роботах, стягнута грошова сума йде в дохід до держави, замість того, щоб перераховуватися дитині;
- громадські роботи взагалі здійснюються на безоплатній основі, у зв'язку з чим дитина, знову ж таки, не отримує матеріальної допомоги;
- обмеження волі також не має на меті перерахування грошових коштів дитині.

У будь-якому випадку відбування встановлених видів покарань не переслідує за мету виконання зобов'язання по сплаті аліментів. А аналіз положень ст. 50 Кримінального кодексу України свідчить, що покарання має на меті покарання і виправлення засудженого. Покарання – законодавчо встановлене, виправлення – можливе в майбутньому, заходів стимулювання сплати аліментів – немає. Можна зробити висновок, що для особи, яка злісно ухиляється від аліментних зобов'язань, набагато простішим є шлях відбуття кримінального покарання (яке є доволі лояльним та не суворим), ніж довготривала сплата невеликих грошових сум дитині.

Частковим способом реалізації права на захист неповнолітнього в даному випадку виступає державна допомога. Піклування держави про неповнолітнього проявляється і в тому, що у разі, якщо місце проживання батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, дитині, виходячи зі ст. 181 СК України та згідно Постанови № 189, затвердженої Кабінетом Міністрів України 22.02.2006 р. призначається та виплачується тимчасова державна допомога, яка не може бути меншою ніж 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку [7, ст.446].

З точки зору захисту прав дитини і виходячи з принципу недискримінації, зокрема, дітей серед інших категорій населення, державна субвенція може розглядатись з різних кутів зору. З одного боку – це є середній показник тимчасової державної допомоги по країні, який може, на нашу думку, стати основою для його збільшення, виходячи з економічного розвитку регіонів. Ті регіони, що є більш економічно розвинені до цієї суми можуть додавати зі своїх місцевих бюджетів, а слабо розвинені регіони – залучати так звані «спонсорські» кошти: кошти неурядових організацій, кошти фондів або їх відділів, які займаються захистом прав дітей, кошти підприємств малого та середнього бізнесу.

Висновки. Психіка дитини через свою не сформованість виявляється дуже вразливою до дії несприятливих зовнішніх факторів. Якщо вести мову в контексті розлучення батьків та усіх його правових і соціальних наслідків – то дитина в такому разі потребує посиленого захисту. І тому держава повинна приймати заходи, щоб інтереси та психічний стан дитини були захищеними. На науковому рівні про це йде мова у нормативно-правових актах як національного, так і міжнародного рівня. Проте законодавче регулювання у практичному втіленні, і передусім в Україні, залишається досить проблемним аспектом аліментних правовідносин.

На підставі викладеного робимо висновок, що аліменти як певні кошти цільового призначення, що надаються в силу закону аліментнозобов'язаною особою (одним з батьків) уповноваженій особі (іншому з батьків на користь дитини), і можуть носити як добровільний, так й примусовий характер, є складовою матеріального забезпечення дітей.

В контексті удосконалення аліментних правовідносин подальшого вирішення потребує також питання можливості виплачувати аліменти іншими родичами дитини, якщо у платника аліментів немає реальної можливості їх сплатити. Вважаємо, що дане питання, перед тим як внести відповідні зміни до законодавства, потребує моніторингу судової практики, аналізу думок та пропозицій науковців та практикуючих юристів з даної проблеми. На наш погляд, за доцільне було б внесення змін до Глави 15 СК України, а саме ч. 2 ст. 180 щодо переліку осіб, які можуть виконувати аліментні зобов'язання, закріпити наступного змісту:

«До переліку осіб, які можуть утримувати дитину, крім батьків, можуть бути віднесені батьки аліментодавця. В разі, якщо аліментодавець не в змозі виплачувати аліменти, то його обов'язки можуть взяти на себе його батьки».

Проблеми виконання аліментних зобов'язань викликають сьогодні загальне занепокоєння, про що свідчить кількість дітей, які залишилися без матеріального забезпечення. Для їх усунення можна запропонувати такі варіанти: здійснювати більш жорсткий контроль над особами, які ухиляються від сплати аліментів; посилити міри відповідальності за ухилення від сплати аліментів навіть до притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Вбачається, що для того, щоб інтереси дитини дійсно були захищені державою, – доцільно запропонувати розглянути положення глави 4 Закону України «Про виконавче про-

вадження» у ракурсі мір відповідальності за несплату аліментів. Вдається, що у порівнянні із заходами кримінально-правового впливу, які в результаті не захищають інтереси дитини, а також не стимулюють сплату аліментів, заходи майнового характеру, вказані в ЗУ «Про виконавче провадження» можуть значно посилити реалізацію обов'язку щодо сплати аліментів, а також захистять інтереси дитини щодо утримання.

Список літератури

1. Конвенція про права дитини 1989 р. // Права людини в Україні: Збірник законодавчих актів. – К., 1998. – 282 с.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України: прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
4. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, – 2002. – № № 21-22.
5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. -2001. – № 25-26. – Ст.131.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. // Офіційний вісник України. – № 22. – 2001. – С. 4-5.
7. Порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме: Постанова Кабінету Міністрів України 22.02.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006 р. – № 8. – Ст. 446.
8. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 15.05.2006 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 9. – С. 12-16.
9. Афанасьєва Л. Аліментно-правові відносини за новим Сімейним кодексом України / Л. Афанасьєва // Проблеми законності. – Х., 2003. – Вип. 63. – С. 94–96.
10. Єфременко В. В. Сторони у справах про стягнення аліментів на дітей / В.В. Єфременко // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 97-103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07evvand.pdf>
11. Иоффе О. С. Советское гражданское право: В 3-х т. Т. 3. Семейное право / О. С. Иоффе. – М.: Просвещение, 1967. – 547 с.
12. Костенко Л. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину / Л. Костенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1813>
13. Нечаева А. М. Семейное право / А. М. Нечаева. – М.: Юрист, 1998. – 227 с.
14. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України / Л. А. Ольховик. – Одеса, 2009. – 173 с.
15. Проскурня К. П. Аліментні зобов'язання на утримання дитини: проблеми і перспективи регулювання в Україні / К. П. Проскурня [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2012/8eec10ec624d316c971a12e7f7fd61d0.pdf>
16. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: [Науково-практичний коментар]. – К.: Істина, 2009. – 648 с.
17. Ромовська З. В. Українське сімейне право / З. В. Ромовська. – К.: Академкнига, 2009. – 547 с.
18. Сапейко Л. В. Правове регулювання аліментних обов'язків батьків і дітей. – Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Л. В. Сапейко. – Харків, 2003. – 28 с.
19. Сімейне право України / [За ред. І. Борисової, І. Жилінкової]. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 264 с.

Стаття надійшла 24.09.2015 р.

А. А. Эприкян, аспірантка

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

Кафедра гражданско-правовых дисциплин

Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

АЛИМЕНТЫ КАК ОДИН ИЗ СПОСОБОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ РЕБЕНКА НА СОДЕРЖАНИЕ

Резюме

В статье рассматриваются вопросы обеспечения алиментами ребенка и определяются проблемные аспекты алиментных отношений в действующем законодательстве и науке семейного права.

Ключевые слова: ребенок, несовершеннолетние, содержание, алиментные отношения, алиментные обязательства.

A. A. Eprikian, Postgraduate
Odessa I. I. Mechnikov National University
Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

ALIMONY AS ONE OF THE WAYS OF SECURITY OF A CHILD'S RIGHT TO ALIMONY

Summary

The article researches the issues of providing minors with the alimony and considers problem aspects of the alimentary relations in the current legislation and science of a family law are defined.

Key words: child, minors, contents, alimentary relations, alimentary obligations.